

УДК 378.6: 355+378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-19>

Людмила КАНОВА,

orcid.org/0000-0001-9371-1343

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри іноземних мов

Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова

(Житомир, Україна) *ludok_maslak@yahoo.com*

Світлана ТАРАСЕНКО,

orcid.org/0000-0002-9781-1867

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов

Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова

(Житомир, Україна) *vetka_77@ukr.net*

ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОФЕСІОГРАМИ ОФІЦЕРА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Професійна іношомовна освіта військовослужбовців у системі Міністерства оборони України є важливим фактором реформування та розвитку Збройних Сил України, які повинні у своїй професійній діяльності на високому рівні виконувати функціональні обов'язки в процесі міжкультурної взаємодії з представниками різних націй. Професіограма військовослужбовця допомагає визначити риси, характеристики та вимоги до офіцера Збройних Сил України.

Визначено, що складовими частинами професіограми та професійного стандарту офіцера тактичного рівня Збройних Сил України є компетентності, якими повинен володіти військовослужбовець. Іншомовна компетентність є не лише складовою частиною професіограми військовослужбовця, але й результатом іношомовної освіти офіцера.

У статті розглянуто професійну компетентність офіцера як якісну характеристику особистості фахівця, що включає систему науково-теоретичних знань, у тому числі спеціальних знань у галузі військової науки, професійних умінь і навичок, досвіду, а також наявність стійкої потреби у набутті компетентності, інтересу до професійної компетентності свого профілю.

Запропоновано визначити професійну компетентність як рівень володіння ключовими базовими компетенціями (сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, тобто компонентів змісту навчання, необхідних для ефективного виконання діяльності щодо певного кола предметів і процесів, тому іношомовна компетентність може розглядатися як набір компетенцій, що охоплює її різновиди.

На основі аналізу досліджень науковців проаналізовано поняття «професійна іношомовна компетентність офіцера» як професійно значуща інтегративна якість особистості військовослужбовця, що забезпечує використання її в практичній військовій діяльності (у безпосередніх контактах з іноземними колегами) і здатність вільно здійснювати міжнародну діяльність (участь у міжнародних делегаціях, міжнародних програмах військової освіти, миротворчих місіях).

Ключові слова: професійна іношомовна освіта, професіограма офіцера Збройних Сил України, професійна компетентність, іношомовна компетентність офіцера.

Liudmyla KANOVA,

orcid.org/0000-0001-9371-1343

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of Foreign Languages

S. Korolov Zhytomyr Military Institute

(Zhytomyr, Ukraine) *ludok_maslak@yahoo.com*

Svitlana TARASENKO,

orcid.org/0000-0002-9781-1867

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Head of Foreign Languages Department

(Zhytomyr, Ukraine) *vetka_77@ukr.net*

FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL PROFILE OF THE UKRAINIAN ARMED FORCES OFFICER

Professional foreign language education of servicemen in the system of the Ministry of Defense of Ukraine is an important factor in the process of conducting reforms and developing the Armed Forces of Ukraine that must perform their functional

duties at a high level in intercultural interaction with representatives of different nations. The professional profile of a serviceman helps us to determine the features, characteristics and requirements to the Ukrainian Armed Forces officer.

The paper determines the components of the professional profile and professional standard of a tactical level officer of the Armed Forces of Ukraine represented by the competencies that a serviceman should possess. Foreign language competence is not only a component of the serviceman's professional profile, but also the result of the officer's foreign language education.

The article considers the professional competence of an officer as a qualitative characteristic of the specialist's personality which includes the system of scientific and theoretical knowledge, including special knowledge in military science, professional skills, experience, a strong need to acquire competence as well as interest in professional competence.

It also suggests defining professional competence as the level of key basic competencies (set of knowledge, skills, abilities, methods of activity, i. e. components of learning content necessary for effective performance of activities in some subjects and processes. As a result, foreign language competence can be considered as a set of competencies and their varieties.

Based on the analysis of researchers' works, the concept of "professional foreign language competence of an officer" is analyzed as a professionally significant integrative quality of a serviceman's personality, ensuring its use in practical military activities (in direct contacts with foreign colleagues) and ability to freely carry out international activities (participation in international delegations, international military education programs and peacekeeping missions).

Key words: professional foreign language education, professional profile of the Ukrainian Armed Forces officer, professional competence, foreign language competence of an officer.

Постановка проблеми. Поглиблення стратегічного партнерства України з НАТО, сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, актуалізують питання підготовки висококваліфікованих фахівців різних спеціальностей, в тому числі військовослужбовців, які б у своїй професійній діяльності на високому рівні могли виконувати безпосередні функціональні обов'язки в процесі міжкультурної взаємодії з представниками різних націй. У цьому контексті на вищій військовій навчальній заклад (ВВНЗ) покладається підготовка офіцерів, які не лише володіють іноземною мовою, але й здатні застосовувати ці знання у службовій діяльності та під час виконання професійних обов'язків в іншомовному середовищі. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є вдосконалення вивчення іноземної мови слухачами у ВВНЗ, що передбачає використання стандартів НАТО.

Аналіз досліджень. Проблема формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців висвітлюється в роботах багатьох учених, таких як В. Ф. Аітов, Г. К. Борозенец, О. В. Герасименко, О. В. Грош, Д. І. Демченко, Л. П. Канова, Г. О. Козлакова, Т. А. Костюкова, М. В. Прадівляний, Л. Є. Нагорнюк, А. І. Петрова, І. В. Секрет. Питання професійної підготовки спеціалістів розкрито в роботах. Н. М. Титової, Л. В. Клименко, Н. М. Рідей.

Результати аналізу психолого-педагогічних праць із проблеми дослідження свідчать про те, що філософське та культурологічне обґрунтування підготовки офіцерів до взаємодії в іншомовному середовищі запропонували О. В. Будько, І. С. Блощинський, О. Ю. Вонсович, О. Г. Лагодинський, Л. П. Маслак, Ю. Ю. Захарчишина, Н. М. Шалигіна.

Як зазначає О. В. Бойко, професія «офіцер» є однією з найскладніших професій людського сус-

пільства, тому що вимагає від її суб'єкта здатності з високою ефективністю вирішувати професійні завдання в бойових (екстремальних, особливих) умовах, які пов'язані з ризиком для життя, обмеженим часом на прийняття рішення, високим рівнем відповідальності як за свої дії, так і за дії підлеглих (Бойко, 2014: 17).

Мета статті полягає у визначенні іншомовної компетентності як складової частини професіограми офіцера Збройних Сил України. Одним із завдань статті є аналіз таких понять, як «професійна компетентність», «професійна іншомовна компетентність офіцера», які є результатом професійної підготовки військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Професіограма військовослужбовця допомагає визначити нам риси, характеристики та вимоги до офіцера Збройних Сил України.

Професіограма (від лат. *Professio* – спеціальність і *gramma* – запис) являє систему ознак, що описують професію і спеціальність; вимог, які професія висуває до працівника; психологічних характеристик, яким повинен відповідати фахівець конкретної професії. Процес створення професіограм базується на певних принципах, дотримання яких забезпечує наукову обґрунтованість і вірогідність отриманих результатів. Головними з них є комплексність, цілеспрямованість, особистісний підхід, надійність, диференціація, типізація, перспективність і реальність.

Проблема формування особистості професіонала та її професійної придатності визначає головні риси професіогенетичного підходу до професіоналізації особистості. Цей підхід заснований на такому:

1) вивчення закономірностей соціального і психологічного розвитку суб'єкта праці на етапах професійного шляху;

2) передбачення можливості активного управління процесом формування професійної придатності і професійного розвитку особистості;

3) орієнтування не тільки на вивчення особливостей розвитку особистості і становлення професіонала, але й на психологічний аналіз наявних видів діяльності, механізмів психічної регуляції процесів адаптації до неї, узгодження ресурсних можливостей людини та вимог професії;

4) прогнозування психологічних особливостей перспективних видів діяльності і професій.

Продуктивність такого психологічного аналізу наявних і перспективних видів діяльності визначається наявністю як інформації про технічні й технологічні рішення у проектуванні діяльності, так і станом психологічної теорії діяльності (Ткаченко, 2011: 44).

В основу професійної компетентності офіцера покладено професіограму майбутнього військовослужбовця, в якій можна виокремити такі підструктури:

- професійна спрямованість (мотиви, ціннісні орієнтації, професійна позиція, соціально-професійний статус);

- професійна компетентність (комунікативна, спеціальна, екстремальна, професійна та аутокомпетентність);

- професійно важливі якості (інтелектуальні та управлінські здібності, емоційно-вольова стійкість);

- професійно значущі психофізіологічні властивості (особливості вищих психічних функцій);

- сенсорно-перцептивні, психомоторні й фізичні властивості та якості.

Загалом професійна компетентність включає багато складових частин, які умовно можна поділити на такі групи:

1) компетентність у професійній діяльності (спеціальна, технологічна, комп'ютерна, суб'єктна, правова, економічна тощо);

2) компетентність у професійному спілкуванні (комунікативна, тобто здатність до співробітництва, соціально-перцептивна, діагностична, етична, емпатійна, соціокультурна, конфліктна тощо);

3) компетентність у реалізації особистості професіонала (психологічна, індивідуальна, аутопсихологічна, культурна, рефлексивна тощо).

Враховуючи специфіку, властиву професії офіцера-прикордонника, можемо стверджувати, що розбиття на групи у професійній компетентності набуває такого вигляду: «військова компетентність», «організаційно-педагогічна компетентність», «морально-бойові якості» (Сарафанюк, 2005: 16).

Сформувані вимоги до офіцера-професіонала також допомагає професійний стандарт офіцера військового управління тактичного рівня Збройних Сил України, який є затвердженим в установленому порядку нормативним документом, у якому визначено сукупність вимог до кваліфікації військового фахівця, його компетентностей, що формуються у ході освітньої діяльності ВВНЗ (ВНП ЗВО), та результати навчання, які базуються на профілі програми спеціалізації та описують те, що військовий фахівець знає, розуміє і здатний виконувати після завершення програми.

Професійний стандарт визначає компетентності офіцера військового управління тактичного рівня як інтегральний показник якості його підготовки, що характеризується ступенем здатності і готовності до постійного самовдосконалення, застосування сформованих знань, умінь, навичок, особистих якостей і ціннісних орієнтацій під час виконання службових (бойових) функцій у військах (силах) в умовах мирного та воєнного часу на посаді за призначенням (Професійний стандарт офіцера, 2016), тобто до професіограми офіцера входять компетентності та компетенції, які допомагають формувати професіонала своєї справи.

Перелік компетентностей офіцера тактичного рівня формується з урахуванням виконання службових (бойових) функцій (загальновійськова та тактична, військового спеціаліста (за видом, родом військ і спеціальних військ Збройних Сил України), адміністративно-управлінська, психолого-педагогічна (навчання і виховання воїнів)) на посаді за призначенням в умовах мирного та воєнного часу. Серед обов'язкових компетентностей виділяють інтегральну компетентність, загальні компетентності та спеціальні (фахові) компетентності за спеціальністю (Професійний стандарт офіцера, 2020).

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про вищу освіту», розглядаємо компетентність як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. В професійному стандарті також важливими складовими частинами професії вважають професійні, військово-спеціальні та військово-професійні компетентності (Закон України «Про вищу освіту», 2019).

Професійну компетентність офіцера можна визначити як якісну характеристику особистості фахівця, що включає систему науково-теоретичних

знань, у тому числі спеціальних знань у галузі військової науки, професійних умінь і навичок, досвіду, наявності стійкої потреби у набутті компетентності, інтересу до професійної компетентності свого профіля. Необхідно застосовувати пропонувані знання у нових умовах, які потребують навичок іншомовного спілкування. Наголосимо на тому, що участь у миротворчих місіях під керівництвом НАТО, міжнародних навчаннях, проєктах наукової співпраці вимагає не лише професійної фізичної, бойової, психологічної, політичної, але й мовної підготовки. Реформа Збройних Сил України вимагає змін у системі вищої освіти майбутніх офіцерів, відповідно до якої в основі будь-якого тренування лежать фізична підготовка та глибоке вивчення іноземної мови (Маслак, 2006: 151).

Рис. 1. Компетентності офіцера тактичного рівня

Розглянемо деякі базові компетентності професійного стандарту офіцера, серед яких професійні компетентності визначаються як компетентності, що залежать від предметної галузі та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю (рис. 1).

Професійні компетенції набуваються під час засвоєння загально-професійних навчальних дисциплін, необхідних для базової підготовки зі спеціальності.

Військово-спеціальні компетентності – це компетентності, що набуваються під час засвоєння навчальних дисциплін спеціалізації.

Військово-професійні компетентності – це компетентності, що набуваються під час засвоєння навчальних дисциплін військово-професійного спрямування та визначають професійну кваліфікацію офіцера тактичного рівня (Професійний стандарт офіцера, 2020: 9).

Основою професійної готовності до виконання соціально значущого професійного обов'язку

військовослужбовця у міжнародних миротворчих операціях є його іншомовна компетентність. Складність цих феноменів підтверджує, що для формування готовності військовослужбовців до майбутньої професійної взаємодії у міжнародних операціях украй важливою є системна, систематична, послідовна та комплексна підготовка до професійної діяльності в іншомовному середовищі.

Зокрема, Д. Хайзм, який ввів поняття «іншомовна компетентність» у науковий обіг, трактує його як досвід, що дає особистості змогу успішно здійснювати цілеспрямоване спілкування з людьми в іншомовному культурному середовищі. Автор вважає, що ця компетентність охоплює такі складники, як лінгвістичний (знання правил мови), соціально-лінгвістичний (засвоєння правил діалектної мови), дискурсивний (вивчення правил побудови смислового висловлювання), стратегічний (опанування правил підтримки контакту із співрозмовником). Д. Хайзм також одним із перших дійшов висновку, що опанування мови передбачає не лише засвоєння відповідних граматичних і лексичних норм та правил, але й наявність соціальних умов застосування тих чи інших мовних структур (Хайзм, 1972: 290).

Г. О. Іванчук у своїй праці (Іванчук, 2016: 267) звертається до «Плану дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідних компетентностей» («The European Indicator of Language Competence»), у якому визначено, що іншомовна компетентність складається з трьох складових частин, а саме лінгвістичної (знання іноземної мови), соціальної (здійснення міжкультурної комунікації, культурний розвиток) та комунікативної компетентності (знання правил висловлювання зі спиранням на відповідні граматичні правила для використання мови як засобу комунікації).

На думку Н. В. Яцишиної, професійна компетентність – це ситуаційна, динамічна, інформаційна комбінація його компетенцій, яка дає йому змогу успішно виконувати свої професійні службові обов'язки. Професійна компетенція є інформаційною структурою в його свідомості, яка складається з інформації професійного спрямування, засвоєної під час навчання за спеціальністю (Яцишина, 2019: 183).

Отже, якщо професійна компетентність визначається рівнем володіння ключовими базовими компетенціями (сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, тобто компонентів змісту навчання, необхідних для ефективного виконання діяльності щодо певного кола предметів і процесів), то іншомовна компетентність може розглядатися як набір компетенцій, що охоплює такі їх

різновиди, як лінгвістична компетенція (володіння мовними засобами, знання мовного матеріалу, правил його оформлення й оперування ним); тематична компетенція (володіння екстралінгвістичною інформацією); прагматична компетенція (здатність логічно пов'язувати речення задля продукування зв'язних відрізків мовлення); соціокультурна компетенція (знання соціокультурного контексту); компенсаторна компетенція (уміння досягати взаєморозуміння); навчальна компетенція.

На основі аналізу досліджень науковців визначено поняття «професійна іншомовна компетентність офіцера» як професійно значущу інтегративну якість особистості військовослужбовця, що забезпечує використання її в практичній військовій діяльності (у безпосередніх контактах з іноземними колегами) і здатність вільно здійснювати міжнародну діяльність щодо розв'язання військово-професійних проблем (участь у міжнародних делегаціях, міжнародних програмах військової освіти, миротворчих місіях).

Висновки. Встановлено, що іншомовна компетентність є складовою частиною професійної компетентності офіцера Збройних Сил України. Серед базових компетентностей професійного стандарту офіцера відзначено професійні, що залежать від предметної галузі та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю.

Іншомовна компетентність формується, розвивається й виявляється в професійній іншомовній діяльності представника військової професії. Професійні компетенції набуваються під час засвоєння загально-професійних навчальних дисциплін, необхідних для базової підготовки зі спеціальності.

Іншомовна компетентність є результатом професійної іншомовної підготовки військовослужбовців. Професійна іншомовна підготовка військовослужбовців тактичного рівня неможлива без вивчення іноземної мови, яка є однією з умов професійного та загальнокультурного формування сучасного офіцера Збройних Сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. В. Методологічні основи дослідження лідерської компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23792/1/4-16-24.pdf> (дата звернення: 10.12.2021).
2. Про вищу освіту : Закон України. URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu> (дата звернення: 8.12.2021).
3. Іванчук Г. О. Іншомовна комунікативна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4. С. 267–274.
4. Маслак Л. П. Проблема професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 29. С. 148–151.
5. Професійний стандарт офіцера тактичного рівня Збройних Сил України – фахівця військового управління. Київ, 2016, 51 с.
6. Професійний стандарт офіцера тактичного рівня Збройних Сил України. 2020. URL: <http://uvma.mil.gov.ua/files/profstandartZPSM2020.pdf> (дата звернення: 10.12.2021).
7. Сарафанюк Е. І. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Одеса, 2005. 22 с.
8. Ткаченко А. В. Професіогенетичний підхід у педагогічній біографістиці (на прикладі аналізу творчої спадщини А. С. Макаренка). *Імідж сучасного педагога*. 2011. № 3 (112). С. 43–46.
9. Рідей Н. М., Клименко Л. В. Мобільність як категорія теорії і методики професійної підготовки фахівців в університетах. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. 2008. Ч. 1.
10. Яцишина Н. В. Формування прагматичної компетентності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 ; Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2019. 23 с.
11. Hymes D. On communicative competence. *Sociolinguistics / ed. J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269–293.*
12. Hymes D. On Communicative Competence. Philadelphia, 1971. 74 p.

REFERENCES

1. Boiko O. V. Metodolohichni osnovy doslidzhenia liderskoi kompetentnosti maibutnix ofitseriv u VVNZ. [Methodological bases of research of leadership competence of future officers in higher educational institutions]. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23792/1/4-16-24.pdf> (date of application: 10.12.2021) [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu". [Law of Ukraine "On Higher Education"]. URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu> (date of application: 8.12.2021) [in Ukrainian].
3. Ivanchuk H. O. Inshomovna komunikativna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy. [Foreign language communicative competence as a component of professional competence of a future foreign language teacher]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 2016. № 4, pp. 267–274 [in Ukrainian].

4. Maslak L. P. Problema profesiinoi inshomovnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv. [The problem of professional foreign language training of future officers]. Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan (29). 2006. P. 148–151 [in Ukrainian].
5. Profesiinyi standart ofitsera taktychnoho rivnia Zbroinykh Syl Ukrainy – fakhivtsia viiskovoho upravlinnia. [Professional standard of a tactical level officer of the Armed Forces of Ukraine is a specialist in military management]. Kyiv, 2016, 51 p.
6. Profesiinyi standart ofitsera taktychnoho rivnia Zbroinykh Syl Ukrainy. [Professional standard of a tactical level officer of the Armed Forces of Ukraine] 2020. URL: <http://uvma.mil.gov.ua/files/profstandartZPSM2020.pdf> (date of application: 8.12.2021) [in Ukrainian].
7. Sarafaniuk E. I. Pedahohichni umovy pidvyshchennia yakosti zahalnoviiskovoi pidhotovky kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv z vykorystanniam virtualnoho modeliuvannia. [Pedagogical conditions for improving the quality of general military training of cadets of higher military educational institutions with the use of virtual modeling]: author. dis. ... Cand. Ped. Sciences: 13.00.04. Odessa, 2005. 22 p. [in Ukrainian].
8. Tkachenko A. V. Profesiohenetychnyi pidkhid u pedahohichnii biohrafistytsi (na prykladi analizu tvorchoi spadshchyny A. S. Makarenka). [Professional genetic approach in pedagogical biography (on the example of the analysis of the creative heritage of A. S. Makarenko)]. The image of a modern teacher. 2011. № 3 (112), pp. 43–46 [in Ukrainian].
9. Ridei N. M., Klymenko L. V. Mobilnist yak katehoriia teorii i metodyky profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv v universytetakh. [Mobility as a category of theory and methods of professional training in universities]. Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series “Pedagogy, Psychology, Philosophy”. Part. 1. 2015 [in Ukrainian].
10. Iatsyshyna N. V. Formuvannia prahmatychnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv u protsesi profesiinoi pidhotovky. [Formation of pragmatic competence of future interpreters in the process of professional training]: dis. ... Cand. Ped. Sciences: National Academy of State border service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky. Khmelnytsky, 2019. 23 p. [in Ukrainian].
11. Hymes D. On communicative competence. Sociolinguistics / ed. J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269–293.
12. Hymes D. On Communicative Competence. Philadelphia, 1971. 74 p.